

هوشمندی دیجیتال

در مدیریت جنگ ترکیبی و نفوذ روانی

۱. منبع‌شناسی دیجیتال

پایه‌ای‌ترین گام در سواد رسانه‌ای، تشخیص منبع است. هر خبر، تصویر یا ویدئو در فضای مجازی باید از زاویه اعتبارسنجی منبع بررسی شود. چند پرسش کلیدی می‌تواند راهگشا باشد:

این محتوا نخستین بار در کدام رسانه منتشر شده است؟
 آیا رسانه منتشرکننده مجوز رسمی و هویت مشخص دارد یا ناشناس و بدون مسئولیت است؟

آیا خبر در رسانه‌های معتبر دیگر نیز تأیید شده است؟
 آیا محتوای ارائه شده با واقعیت‌های میدانی یا داده‌های رسمی تناسب دارد؟

بررسی دامنه و سامانه منتشرکننده، یکی از ساده‌ترین و مهم‌ترین ابزارهای تشخیص اخبار جعلی است و می‌تواند از گرفتار شدن در دام عملیات روانی جلوگیری کند.

اشاره

در جهان امروز، ماهیت منازعات و تهدیدها به‌طور اساسی دگرگون شده است. جنگ‌ها دیگر تنها در میدان‌های نظامی جریان ندارند، بلکه در بستر شبکه‌های اجتماعی، رسانه‌های دیجیتال، کلان داده‌ها و هوش مصنوعی، شکل جدیدی از «جنگ ترکیبی» و «جنگ شناختی» پدید آمده است. در این میدان تازه، ذهن کاربران، هدف اصلی و فضای مجازی، عرصه اصلی درگیری است. از آنجاکه آموزش و پرورش و دانشگاه‌ها در توانمندسازی نسل جوان نقش بنیادین دارند، ارتقای سواد رسانه‌ای، هوشمندی دیجیتال و مهارت‌های شناختی شهروندان به ضرورتی راهبردی تبدیل شده است. فناوری در ذات خود ابزار پیشرفت است، اما در دست دشمنان می‌تواند به کارخانه تولید محتوای ساختگی، دستکاری برداشت‌های عمومی و تهی‌سازی روانی جامعه بدل شود. از همین رو، آگاه‌سازی افراد از شیوه‌های نفوذ، بخشی از دفاع نرم و بعدی از امنیت ملی به شمار می‌آید. در ادامه، مهم‌ترین راهکارهای شناختی، رفتاری و فناورانه برای مقابله با این نوع تهدیدها مطرح می‌شود.

کلیدواژه‌ها

هوشمندی دیجیتال، سواد رسانه‌ای، جنگ نرم، جنگ ترکیبی، جنگ رمضان

دکتر آذر خزان

عضو هیئت علمی دانشگاه
 سیدجمال‌الدین اسدآبادی

۲. مدیریت رژیم مصرف دیجیتال

مصرف بی‌رویه اطلاعات می‌تواند ظرفیت شناختی را فرسوده کند. همان‌گونه که پرخوری جسم را بیمار می‌کند، «پرخوری اطلاعاتی» نیز ذهن را دچار آشفتگی و اضطراب می‌کند. بهترین راهکار، محدود کردن مصرف اخبار به چند نوبت کوتاه در روز و پرهیز از غرق شدن در جریان بی‌پایان محتوای هیجانی است.

۳. مهارت به تأخیر انداختن قضاوت

سرعت انتشار اطلاعات در شبکه‌های اجتماعی بسیار زیاد است، اما سرعت «تأیید» آن‌ها بسیار کم. این فاصله، میدان عمل جنگ روانی است. هرکاربر باید پیش از واکنش یا باز نشر محتوا، چند دقیقه مکث کند تا تکذیبیه‌ها، تحلیل‌های رسمی یا شفاف‌سازی‌های معتبر منتشر شود. این مکث کوتاه، قدرت بزرگی در کاهش هیجان‌های جمعی و خنثاسازی شایعات دارد.

۴. تبدیل فضای مجازی به کلاس درس

شبکه‌های اجتماعی می‌توانند دو چهره داشته باشند: یا «اتاق جنگ اعصاب» و منبع اضطراب، یا «محیط یادگیری» و بسترساز فردی. استفاده هدفمند از فناوری برای یادگیری

مهارت‌ها، ارتقای دانش، تجربه‌های خلاق و مشارکت در فعالیت‌های مفید بهترین راه مقابله با مصرف منفعلانه و آسیب‌زای محتواست.

۵. مسئولیت‌پذیری دیجیتال

در جنگ ترکیبی، هرکاربر مانند یک رسانه مستقل عمل می‌کند. مسئولیت‌پذیری در تولید و باز نشر محتوا، بخشی مهم از سواد رسانه‌ای و نشانه بلوغ دیجیتال است. پیش از فشردن دکمه «ارسال»، پرسش‌های زیر ضروری‌اند: این محتوا بر احساس امنیت و آرامش جامعه چه اثری دارد؟ انتشار آن در خدمت واقعیت است یا در خدمت دشمن؟

۶. شناخت و پرهیز از طعمه‌های فضای رایانه‌ای

بسیاری از چالش‌ها، نظرسنجی‌ها، دکمه‌های واکنش و بازی‌های ساده شبکه‌های اجتماعی، ابزارهای استخراج داده‌های روان‌شناختی هستند. شرکت در این تعاملات می‌تواند رخ‌نمایی (پروفایلی) دقیق از علاقه‌ها، حساسیت‌ها و نقاط ضعف کاربر ارائه دهد که در جنگ شناختی بسیار ارزشمند است. پرهیز از این طعمه‌ها، سدی مهم در برابر نفوذ داده‌ای و اطلاعاتی است.

محتوا در رسانه‌های رسمی و استفاده از ابزارهای راستی‌آزمایی معتبر است.

۱۳. همراهی با فرزندان در فضای دیجیتال

در شرایط جنگ ترکیبی، مهم‌ترین وظیفه والدین «حذف ابزار دیجیتال» نیست، بلکه «ارتقای سواد دیجیتال کودک» است. پنهان کردن گوشی یا قطع دسترسی، فرزندان را آگاه نمی‌کند، بلکه باید مهارت تفکر انتقادی، توان تشخیص اطلاعات واقعی از جعلی و آگاهی نسبت به ماهیت ناشناس کاربران اینترنتی به آن‌ها آموخته شود. به فرزندان یاد دهید:
❖ پشت هر رخ‌نما ممکن است یک فرد واقعی، یک روبات یا یک تیم هدایت عملیات روانی وجود داشته باشد.
❖ هر محتوای هیجانی لزوماً واقعی نیست.
❖ رفتار والدین الگوی اصلی مصرف رسانه‌ای آن‌هاست؛ اگر والدین مدام اخبار منفی را رصد کنند، کودکان نیز همین رفتار را تقلید خواهند کرد.
❖ گفت‌وگوی آرام، توضیح ساده مفاهیم و ایجاد فضایی امن برای بیان نگرانی‌ها، بهترین سپر روانی فرزندان است.

جمع‌بندی

مدیریت جنگ ترکیبی و مقابله با نفوذ روانی، بیش از آنکه به ابزارهای سخت‌افزاری وابسته باشد، به سطح هوشمندی دیجیتال و آمادگی ذهنی کاربران مرتبط است. سواد رسانه‌ای، قدرت تشخیص و توان مسئولانه استفاده از فناوری، سپر دفاعی پایداری ایجاد می‌کند که هیچ حمله اطلاعاتی قادر به نفوذ در آن نخواهد بود. جامعه‌ای که شهروندان آن در برابر محتوای جعلی ایمن‌سازی شده‌اند، از جنگ روانی آسیب نخواهد دید و می‌تواند در برابر موج‌های هیجانی با آرامش و آگاهی رفتار کند.

ویدئوی آموزشی

دستکاری هیجانی کاربران است؛ بدون آنکه آن‌ها متوجه شوند تصمیمشان چگونه تغییر کرده است. در این فن، دشمن با تحریک احساساتی مانند ترس، خشم، شوک یا ضرورت فوری، قدرت تحلیل را برای لحظه‌هایی از کار می‌اندازد. پیام‌هایی با عنوان‌هایی مانند: فوری پخش کنید، همین الان بفرستید، برای همه بفرستید، در حال حذف شدن است و سریع ببینید، معمولاً طعمه‌های مهندسی اجتماعی هستند. هر پیامی که حس فوریت ایجاد کرد، ابتدا باید متوقف شود؛ یعنی مکث کنید، نه اینکه سریع باز نشر کنید.

۱۱. استفاده از فناوری‌های بومی و امن

انتخاب پیام‌رسان‌ها و شبکه‌های اجتماعی داخلی، تنها یک ترجیح سیاسی نیست، بلکه ضرورتی امنیتی، روشی برای حفاظت از داده‌های شخصی و سپری برای جلوگیری از نفوذ اطلاعاتی است. زیرساخت‌های بومی، امکان حفاظت بهتر از حریم خصوصی کاربران را فراهم می‌کنند و مانع از خروج داده‌های حساس به سکوها ناشناس خارجی می‌شوند.

۱۲. تقویت سواد تصویری در عصر

هوش مصنوعی

با قدرت بالای ابزارهای هوش مصنوعی در تولید تصاویرها و ویدئوهای کاملاً ساختگی، تشخیص محتواهای جعلی دشوارتر شده است. برای تشخیص بهتر، به این نکته‌ها توجه کنید:
❖ کیفیت تصویر را بررسی کنید؛ تصویرهای ساختگی معمولاً در قسمت‌هایی دچار تارشدگی یا ناهماهنگی‌اند.
❖ نور و سایه را بررسی کنید؛ در تصویرهای دستکاری شده، مسیر نور یا موقعیت سایه‌ها همخوانی ندارد.
❖ به صدا دقت کنید؛ در ویدئوهای جعلی، کیفیت صدا پایین یا با حرکت‌های لب ناهماهنگ است.
❖ زمان و مکان را بسنجید؛ آیا رویداد ادعا شده واقعاً در آن تاریخ و محل رخ داده است؟ کامل‌ترین روش، جست‌وجوی این

۷. پیگیری اخبار از چند منبع معتبر

اتکا به یک منبع خبری، ذهن را به سادگی آسیب‌پذیر می‌کند. کاربران برای هر خبر حساس باید حداقل دو یا سه منبع معتبر رسمی را بررسی کنند. این روش، احتمال فریب و انحراف را به حداقل می‌رساند.

۸. آگاهی از حباب‌های اطلاعاتی

یکی از پیچیده‌ترین شیوه‌های جنگ روانی، ایجاد «حباب فیلتر» است. الگوریتم‌ها بر اساس تاریخچه جست‌وجو، پسند (لایک)‌ها، کلیک‌ها و حتی زمان توقف روی یک محتوا، دنیایی محدود و یک‌طرفه از اطلاعات برای کاربر می‌سازند. هرچه کاربر یک خبر را بیشتر ببیند، صدها محتوای مشابه دیگر برای او تولید می‌شوند و این چرخه می‌تواند تصویری نادرست از واقعیت بسازد. راهکارهای خروج از حباب اطلاعاتی عبارت‌اند از:
❖ مراجعه آگاهانه به رسانه‌های رسمی و متنوع؛
❖ مطالعه دیدگاه‌های متفاوت؛
❖ افزایش تنوع منابع اطلاعاتی که مانع انحراف ادراکی و کنترل روانی می‌شود.

۹. هوشیاری نسبت به راهبردهای

نفوذی

یکی از روش‌های نوین جنگ روانی، ایجاد صفحه‌ها، کانال‌ها یا حساب‌های کاربری جعلی است که ظاهراً طرفدار نظام یا همراه با جریان رسمی نشان داده می‌شوند، اما در عمل با رفتارهای تند، بی‌منطق، توهین‌آمیز یا افراطی تلاش می‌کنند چهره جریان‌های واقعی را تخریب کنند. شناخت این راه‌کنش بخشی از «سواد رفتاری» در فضای مجازی است. لازم است هر رفتار عجیب و پرخاشگرانه را فوراً به دوستان یا گروه‌های همسو نسبت ندهیم و مراقب باشیم در دام بازی‌های رفتاری دشمن قرار نگیریم.

۱۰. مراقبت در برابر مهندسی اجتماعی

مهندسی اجتماعی هنری پیچیده برای